

Prof. dr. Tessa Kieboom werd geboren in 1966. In 1989 behaalde ze haar diploma van licentiate in de Toegepaste Economische Wetenschappen aan de UFSIA in Antwerpen. Na twee jaar als lerares in de economische wetenschappen en informatica en zeven jaar als assistente aan het Instituut voor Didactiek en Andragogiek (IDEA) van de UFSIA, werd ze in 1997 assistente bij de Academische leraaropleiding TEW van de Antwerpse universiteit. In 1998 behaalde ze haar doctorstitel in de Sociale Wetenschappen aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen en richt ze aan de Universiteit van Antwerpen het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek op, waarvan ze sinds 2001 directeur is. Ze houdt er zich voornamelijk bezig met gesprekken met ouders en kinderen en probeert bij schoolbezoeken leerkrachten duidelijk te maken hoe ze met hoogbegaafde kinderen moeten omgaan.

Dat de Waalse regering 25.000 euro uitlooft aan universiteiten die zorgen voor een betere begeleiding van hoogbegaafden kan prof. dr. Tessa Kieboom alleen maar toejuichen, want hoogbegaafden zijn volgens haar een vergeten groep. Zelf richtte ze het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek op, waar potentiële hoogbegaafden worden onderzocht en terecht kunnen voor studie- en psychologische begeleiding. Ondertussen groeide ze uit tot een van de belangrijkste voorvechters van een gepaste aanpak voor hoogbegaafden. Want die is volgens haar broodnodig.

Prof. dr. Tessa Kieboom

‘Hoogbegaafde kinderen moeten leren falen’

Door Els VERWEIRE

Foto's: Elisabeth VERWAEST

Toen ik u een interview over hoogbegaafdheid voorstelde maakte u me meteen duidelijk dat u een onderscheid wilde maken tussen intelligentie en hoogbegaafdheid en dat er dringend meer werk moest worden gemaakt van een correcte beeldvorming van beide begrippen. Wat bedoelde u daar precies mee?

Eigenlijk moet ik daarvoor even teruggaan in de tijd. Men heeft lange tijd gedacht dat hoogbegaafdheid en hoge intelligentie synoniem waren. En dat een hoge intelligentie gelijk stond aan succes in het leven. In 1920 startte Lewis Terman in de Verenigde Staten een longitudinaal onderzoek op met ongeveer 1.500 kinderen tussen acht en twaalf jaar die hoge scores haalden op de zogenaamde Stanford-Binet-test, een intelligentietest. Hij ging ervan uit dat het succes van die kinderen verzekerd was voor de rest van hun leven omdat die verstandig genoeg waren om verschillende diploma's te halen en hoog op de maatschappelijke ladder te klimmen. Om dat te kunnen bewijzen werden die zogenaamde Terman kids levenslang gevolgd. Een paar maanden vóór zijn dood, 37 jaar later, stelde Terman vast dat de basishypothese van zijn onderzoek niet klopte. Ook al waren ze zo uitzonderlijk intelligent, die variatie in succes was gelijkwaardig aan die bij andere mensen.

Er is met andere woorden meer nodig om te slagen in het leven dan alleen een grote portie intelligentie?

Dat is inderdaad wat Terman heeft vastgesteld. Na zijn dood is men zich beginnen afvragen of er naast een hoge intelligentie nog

andere factoren nodig waren om van hoogbegaafdheid te kunnen spreken. Pas in 1975 kwam er een doorbraak toen professor Joseph Renzulli van de universiteit van Connecticut stelde dat voor het fenomeen niet alleen intelligentie belangrijk is, maar ook motivatie in de betekenis van een zekere taakgerichtheid, een doorzettingsvermogen om zich in iets vast te bijten. En inderdaad, wie hoogbegaafden kent weet dat ze vaak een specifieke passie hebben waar ze alles over willen weten. En naast intelligentie en motivatie is er creativiteit, in de betekenis van het kunnen leggen van verbanden, heel snel en inzichtelijk kunnen denken en met andere oplossingsstrategieën naar voor komen dan diegene die normaal worden aangereikt.

Dus hij vond dat zeer begaafd en hoogbegaafd heel verschillend zijn?

Renzulli merkte inderdaad als eerste op dat hoogbegaafdheid iets heel specifiek is. Dat je naast intelligentie, ook motivatie en creativiteit nodig hebt om van hoogbegaafdheid te kunnen spreken. In 1985 stelde professor Franz Mönks van de Katholieke Universiteit van Nijmegen dat iemand die deze drie elementen in zich heeft, nog niet zeker is dat zijn potentieel aan intelligentie ook tot uiting komt. Hij stelde dat omgevingsfactoren als gezin, school en contact met zogenaamde ontwikkelingsgelijken ook belangrijk zijn.

Wat bedoelde hij met ontwikkelingsgelijken? De kinderen in de klas?

Dat is nu net het probleem. Ontwikkelingsgelijken zijn kinderen die op een min of meer gelijksoortig niveau ontwikkelen en min of

meer dezelfde interesses hebben. Je hebt die nodig om te leren samenwerken, om ervaringen uit te wisselen. Maar wat blijkt? Bij hoogbegaafden zijn dat zelden leeftijdsgenoten, maar vaak oudere kinderen of volwassenen.

Dus volgens Mönks moest er, om het potentieel van hoogbegaafden om te zetten in prestaties, een interactie zijn tussen intelligentie, motivatie en creativiteit enerzijds en gezin, school en ontwikkelingsgelijken anderzijds?

Inderdaad. Eigenlijk kan je dat gemakkelijk vergelijken met iemand die in plaats van heel intelligent heel getalenteerd is. Neem nu Kim Clijsters. Ik denk dat iedereen het erover eens is dat ze tennistalent heeft. En dat ze heel gemotiveerd is. Ook heeft ze een zekere creativiteit, want ze slaagt erin strategisch tennis te spelen. Om dat potentieel om te zetten in prestaties had ze als kind de steun van haar omgeving nodig. En je ziet dat ook dat bij haar optimaal was. Ze kwam uit een gezin waar topsport gangbaar was (haar vader was topvoetballer, haar moeder Belgisch turnkampioene, red.). De school – in haar geval de tennisbond – deed er alles aan om haar talent tot ontplooiing te laten komen. En de ontwikkelingsgelijken waren in haar geval trainingpartners die minstens even goed of zelfs beter konden tennissen als zij. Waren die er niet, dan had Clijsters misschien zelf wel altijd een prachtige service kunnen ontwikkelen, maar kwam die bal nooit terug.

En hoe zit dat wanneer die bijzondere capaciteit intelligentie is?

Dan valt het eigenlijk stil. Een gezin mag nog

zo achter zijn kind staan, een school doet er niet veel aan om dat uitzonderlijke potentieel tot ontplooiing te laten komen. En contact met ontwikkelingsgelijken is er op school al helemaal niet, want scholen werken met een jaarklassensysteem, waarbij leerlingen alleen met leeftijdsgenoten in de klas zitten.

Zijn er dan geen andere manieren om dat potentieel in prestaties om te zetten?

Momenteel zoeken we nog verder naar nieuwe modellen. In 2000 stelde Kurt Heller in München dat er naast omgevingsfactoren ook een aantal persoonlijkheidsgegevens belangrijk zijn. Hij heeft het dan bijvoorbeeld over stressgevoeligheid, over al dan niet zelf ontwikkelde werk- of leerstrategieën, over zelfvertrouwen.

Hoogbegaafden hebben met andere woorden een specifieke persoonlijkheid?

Inderdaad. Dat merk ik ook in mijn werk. Zo zijn ze vrijwel altijd zeer perfectionistisch. Ze leggen voor zichzelf de lat veel hoger dan wat doorgaans gangbaar is. Zo onderzocht ik onlangs een meisje van vier. Ik vroeg haar een auto te tekenen en ze maakte een pracht-exemplaar, met heel veel details. Plots scheurde ze die tekening in honderd stukjes. Op mijn vraag waarom ze dat deed, antwoordde ze: 'Ik vind die auto niet mooi, want die lijkt niet op de echte auto's die op straat staan.' Haar referentiepunt – een echte auto – was totaal verschillend van het mijne – hoe tekent een kind van vier? En toen werd dat perfectionisme me zo duidelijk.

Is perfectionisme dan zo verkeerd?

Op zich niet, maar wel de allesomvattende faalangst die daarmee samenhangt. Gevolg is vaak dat hoogbegaafden een opdracht waarvan ze denken dat ze hun beoogde resultaat niet kunnen bereiken, gewoon niet meer doen. Zo zijn er jongeren die me vertellen dat als ze morgen een examen hebben en er vandaag niets voor doen, ze het heel logisch vinden dat ze maar veertig procent halen. Maar dat ze als ze zich wel inspannen, niet minder dan tachtig procent willen behalen. Die voelen zich met andere woorden gefaald met zestig procent en niet met veertig procent. En dat is de adder die bij hen onder het gras schuilt.

Hoe moeten scholen daarmee omgaan?

Het is belangrijk dat zo'n kinderen leren falen. Bij de meeste gewoon begaafde kinderen gaat dat vanzelf. Ze worden op school automatisch door een leerproces gestuurd. Ze hebben 's morgens het gevoel iets nog niet te kunnen en 's middags dat ze iets hebben geleerd. En ze hebben daar moeite voor moeten doen en zijn met gissen, missen en falen geconfronteerd geweest. Voor hoogbegaafden is de leerstof vaak te gemakkelijk om zo'n leerproces mee te maken, waardoor ze niet ondervinden dat je van falen niet dood gaat.

Zijn er nog meer typische persoonlijkheidskenmerken?

Wat ik ook heel vaak zie terugkomen bij hoogbegaafdheid is een sterk uitgesproken rechtvaardigheidsgevoel, waardoor ze heel strikt zijn in het naleven van regels en afspraken. Wordt op school afgesproken: 'we gooien geen papertjes op de grond', dan zullen deze kinderen dat ook nooit doen. Nooit! Erger nog, laat een van hun vriendjes een papertje vallen, dan zullen die dat geweten hebben! Daardoor komen ze bij andere kinderen vaak heel betweterig over. Verder zijn hoogbegaafden van nature zeer kritisch ingesteld, ten opzichte van zichzelf, maar ook van anderen.

En dat wordt hen wellicht niet altijd in dank afgenomen?

Eigenlijk accepteren volwassenen heel veel van wat kleine kinderen zeggen en van de manier waarop ze dat doen. Het komt wel schattig over wanneer een kind de dingen benoemt zoals ze zijn, ook al is dat soms heel cru. En voor zo een kind vinden we dat ook wel goed gezien. Maar wanneer ze op dezelfde manier communiceren als ze in het middelbaar onderwijs terecht komen, dan is dat ineens niet meer pienter of schattig, maar zeer arrogant.

Kunnen ze niet inschatten dat de manier waarop je iets zegt soms even belangrijk is als wát je zegt?

Het probleem is dat ze zich in hun communicatie richten op wát ze zeggen en veel minder op hoe ze dat doen. En wanneer iemand dan kwaad reageert op een opmerking denken ze dat je kwaad bent over wát ze hebben gezegd en niet over de manier waarop. Ouders en leerkrachten zouden dan ook de kracht moeten hebben om in plaats van onmiddellijk boos te worden die 'wat' en die 'hoe' uit elkaar te trekken en te zeggen 'wat je zegt is waar, maar de manier waarop, dat kan anders.'

Kunnen ze met dergelijke opmerkingen omgaan?

Ze zijn van nature zeer gevoelig, waardoor ze een groot inlevingsvermogen hebben en dergelijke opmerkingen wel begrijpen. Maar ze hebben vaak ook heel lange tenen. En die hypergevoeligheid heeft als gevolg dat ze vaak angstiger zijn dan hun leeftijdgenoten. Waar kinderen het doorgaans fantastisch vinden iemand in een dakgoot te zien staan, beginnen zij vanuit hun creativiteit na te denken over wat er allemaal kan mislopen.

Het is ondertussen duidelijk dat hoogbegaafdheid en intelligentie absoluut geen synoniemen zijn. Maar kan je stellen dat een grote intelligentie een noodzakelijk onderdeel is van hoogbegaafdheid?

Wel, het gekke is dat hoogbegaafden vaak onderpresteren in intelligentietests. Een van de dingen waar die kinderen een broertje aan dood hebben, is dat ze dikwijls makkelijke

vragen niet en moeilijke vragen wel kunnen beantwoorden. Dat komt omdat ze door hun grote creativiteit heel snel associatief gaan denken en heel vaak tal van elementen in overweging nemen die met zo'n simpele vraag niets te maken hebben. Dit vertekent uiteraard het resultaat van de test.

Dus stellen dat een IQ van 131 wijst op hoogbegaafdheid en een van 128 niet, is een misvatting?

Absoluut! Want iemand met 131 IQ-punten kan van al die facetten van hoogbegaafdheid gespaard zijn gebleven. In sommige gevallen kan je dan stellen dat die veel beter af is dan iemand met een IQ van 128 bij wie het hele plaatje wel past.

En wat is de beste opvang voor zo'n kinderen? Bestaan er speciale scholen waar ze terecht kunnen?

Elke school kan goed zijn voor hoogbegaafde kinderen als ze zich van hoogbegaafdheid bewust is. Zo is differentiatie in de klas belangrijk. Dat is eigenlijk al jaren gangbaar: in de wiskunde- en taallessen bijvoorbeeld krijgen zwakkere leerlingen nu ook al makkelijker oefeningen dan sterkere. Maar voor hoogbegaafde kinderen is het moeilijkste niveau vaak lang niet moeilijk genoeg.

Ze moeten dus extra taken krijgen?

Geen extra taken maar ándere taken. Ik haer daar op omdat die taken niet vrijblijvend mogen zijn. Die leerlingen zijn het niet gewoon zich in te spannen, dus die gaan dat uit zichzelf ook niet doen. Leerkrachten moeten inzien dat ze die leerlingen moeten verplichten andere taken uit te voeren, bijvoorbeeld door die taken te quoteren. Want dat vrijblijvend houden is een fout die vaak wordt gemaakt. Ook belangrijk is dat hoogbegaafde kinderen het met hun leeftijdsgenoten niet kunnen hebben over de dingen die hen echt bezighouden. Zo hebben ze het met de onrechtvaardigheid in de wereld vaak heel moeilijk. Ze willen dat veranderen, maar voelen zich machteloos. En omdat ze nog zo jong zijn hebben ze te weinig eelt op hun ziel om die onrechtvaardigheid een plaats te geven in hun leven. Dat zorgt dat ze vaak met heel diepgaande vragen zitten, die ze met leeftijdsgenoten niet kunnen delen.

En daarvoor zijn er de zogenaamde kangoeroeklassen?

Inderdaad. In een kangoeroeklas worden hoogbegaafde kinderen van verschillende leeftijden, dus uit verschillende leerjaren, een aantal uren per week bij elkaar gebracht. Hier hebben hoogbegaafden contact met ontwikkelingsgelijken, waardoor ze dat gevoel anders te zijn dan hun leeftijdsgenoten beter kunnen verwerken en dat onzekerheidsgevoel en dat negatief zelfbeeld realistischer wordt. Bovendien kunnen ze in een kangoeroeklas met een

aantal zaken bezig zijn die hen in de klas onvoldoende kunnen worden bijgebracht.

Hebben ze niet voldoende aan die andere taken in de klas?

Neen, omdat die kinderen heel erg gericht zijn op hun geheugen. Geef de juf les, dan slaan ze die informatie onmiddellijk op in hun geheugen. Krijgen ze de volgende week een toets, dan kunnen ze die informatie perfect reproduceren zonder dat ze er iets voor hebben moeten doen. Dit in tegenstelling tot de andere kinderen in de klas, die de stof echt hebben moeten leren. Het is dus belangrijk dat in de kangoeroeklassen informatie wordt aangeboden waar niet over gesproken is, zodanig dat ze niet kunnen terugvallen op hun geheugen. Bovendien zijn dat moeilijke teksten waar ze echt hun tanden in moeten zetten om later te slagen in een toets. Hun inspanning is veel groter dan eens even na te denken over wat de juf de vorige week heeft verteld.

Is het dan niet beter dat ze een hele week in die kangoeroeklassen blijven?

Toch niet. Bedoeling is gewoon dat die eigenheden worden bijgestuurd en dat kan perfect in vier uur per week. De combinatie van differentiatie in de klas en vier uur kangoeroeklas is trouwens veel beter dan een aparte school of aparte klassen voor hoogbegaafden, niet het minst omdat ze later ook in een zeer diverse maatschappij moeten kunnen functioneren.

Het bestaan van kangoeroeklassen impliceert dat er op een school meerdere kinderen hoogbegaafd zijn. Kunt u daar een cijfer op plakken?

Wat ik merk vanuit mijn praktijkervaring is dat er op dertig kinderen gemiddeld een hoogbegaafde zit.

Dat is een vrij grote groep die in de meeste scholen niet wordt opgevolgd. Kan dat niet tot dramatische gevolgen leiden?

Er zijn kinderen die thuis zodanig goed worden opgevangen en die door omstandigheden toch ontwikkelingsgelijken zijn tegengekomen, dat ze uiteindelijk toch hun weg vinden. Maar dat zijn uitzonderingen. De meesten hebben die belangrijke pijler school wel degelijk nodig, want de kans dat het goed komt doordat een school daar een stimulerende rol in speelt, is veel groter dan wanneer die school dat niet doet.

Ze halen niet het diploma dat ze met hun capaciteiten hadden kunnen halen?

Typisch is het volgende scenario. Hoogbegaafde kinderen komen als primussen uit de lagere school, zonder dat ze er enige moeite voor hebben moeten doen. Die stappen dan in het eerste jaar Latijn, maar krijgen problemen doordat ze geen studiemethodiek hebben opgebouwd en niet hebben geleerd de leerstof te oefenen, wat bij Latijn echt wel noodzakelijk is. Doorgaans laten ze dan in een volgend

Het gekke is dat hoogbegaafden vaak onderpresteren in intelligentietests

jaar Latijn vallen, maar is het probleem niet opgelost. Dus vroeg of laat hebben die kinderen dan problemen met wiskunde of Frans en komen ze in een watervalstelsel terecht.

Loopt het doorgaans mis in het secundair onderwijs?

Er zijn er die zich het hele secundair kunnen handhaven, maar die dan aan de universiteit hun eerste faalervaring krijgen wanneer ze hun eerste cursus voor ogen krijgen. Ze kunnen die enorme leerstof niet aan en ervaren een mislukt examen als een ramp. Gevolg is dat ze ofwel stoppen ofwel iets anders proberen. Maar zonder studiemethodiek wordt dat doorgaans een martelgang van vandaag geneeskunde, morgen natuurkunde, overmorgen talen. Waarna de meesten de arbeidsmarkt betreden met een veel te laag of zelfs zonder diploma. En dat zijn zeer gefrustreerde werknemers, want ze zijn te slim voor de jobs die ze zonder diploma kunnen uitvoeren.

Maar u zei net toch dat hoogbegaafden vaak een passie hebben en over een bepaald onderwerp alles willen weten? Helpt dat dan niet om te slagen aan de universiteit?

Het probleem is dat hoogbegaafden na verloop van tijd vaak niet meer weten waar ze nu het sterkst in zijn of wat ze het liefst doen. En dat heeft te maken met het aanpassingsgedrag dat ze vaak ontwikkelen. Ik bedoel daarmee dat hoogbegaafden zich vaak aan andere kinderen aanpassen om zich minder anders te voelen.

Ze ervaren dat anders zijn als zeer beklemmend?

Vaak zie je dat hoogbegaafde kinderen heel evenwichtig ontwikkeld zijn tot ze in de kleuterklas bij een groep leeftijdsgenoten terechtkomen. Daar merken ze vrijwel onmiddellijk dat ze anders zijn. Een typisch voorbeeld is een hoogbegaafd kind dat in de klas een appel moet tekenen en dat prachtig doet. Maar komen al die appeltjes aan de muur, zoals dat in een kleuterschool vaak gebeurt, dan merken die kinderen dat hun tekening er heel anders uitziet dan dat van de anderen. Automatisch denken ze iets verkeerd te hebben gedaan, want al die andere tekeningen lijken wél op elkaar. En dus gaan ze zich aanpassen. Bij een volgende opdracht kijken ze eerst rond naar wat de anderen doen en apen dat na. Dit aanpassingsgedrag, dat vooral bij meisjes voorkomt, zorgt op langere termijn voor persoonlijkheidsproblemen. Ze weten niet meer wat ze zelf willen, wat ze zelf denken.

En jongens hebben daar geen last van?

Veel minder, aangezien jongens door het gevoel anders te zijn eerder agressief worden. En omdat leerkrachten het daar moeilijk mee hebben, vallen ze op jongere leeftijd op en worden ze sneller geholpen.

En hoe sneller hoogbegaafdheid wordt opgemerkt, hoe beter?

Hoogbegaafdheid zou zeker voor hun twaalfde opgemerkt moeten worden en dan ook

op een solide manier moeten worden aanpakket. Wat ook zou helpen, is dat we in het middelbaar onderwijs een opener geest zouden krijgen. Ik ken voorbeelden van kinderen die wel heel prestatiegericht blijven en die bijvoorbeeld zeggen: 'Ik wil Latijn-Wiskunde doen, maar dan ga ik nooit Duits krijgen terwijl me dat wel interesseert.' Stappen ze dan naar de directie met de vraag minder wiskunde te mogen volgen om er Duits bij te pakken, dan krijgen ze het deksel op de neus. Antwoorden als 'We gaan hier niet met precedenten beginnen' of 'Ga je die wiskunde dan nog wel kunnen als je minder in de les zit?' zijn niet ongewoon. Maar die kunnen dat wél! En dát vind ik zo erg, dat hoogbegaafden ook nog eens op die manier worden gefnuikt!

Er is dus nog veel werk aan de winkel?

Mijn doel is het onderwijs zodanig bij te sturen dat hoogbegaafde kinderen zowel in basis, secundair als hoger onderwijs op een goeie manier worden opgevangen. Ik rijd heel Vlaanderen af om scholen te bezoeken en leerkrachten ervan te overtuigen dat hoogbegaafde kinderen een even goede opvang verdienen als minder begaafden die aan de andere kant uit de boot vallen maar waar wél heel veel voor wordt gedaan. Ik pleit er niet voor dat ze er genieën van maken, maar wel dat ze zich bewust worden van hoogbegaafdheid. En dat is eigenlijk mijn boodschap. ●

Elke school kan goed zijn voor hoogbegaafde kinderen zolang ze zich van hoogbegaafdheid bewust is